

DEFINICIÓN E NECESIDADES PEDAGÓXICAS DOS NENOS BEN DOTADOS

María Josefa Iglesias Cortizas
Colexio Público de Caión

Dende os albores da humanidade sempre existiron individuos excepcionais, que ás veces foron asociados cos deuses, mitos, demos, xenios protectores, e incluso enfermos psicolóxicos ou tolos. Pero o feito é que, á marxe de toda interpretación teórica, son seres que teñen unhas habilidades moi superiores á media, e que ó longo da historia nos deixaron moitas obras de arte, música ou inventos. Teñen unha capacidade para aprender moito máis rápida e con máis profundidade có resto dos seus conxéneres. Tamén sabemos que, a miúdo, as súas capacidades se perden por falta de atención axeitada, potencialización ou optimización das mesmas.

A pesar do dito anteriormente, só dispoñemos de traballos moi puntuais realizados por Galton (1869), que se adicou a estudia-la intelixencia e, de forma específica, as formas superiores, e por Terman (1925), que a partir dun encargo da Commonwealth Fund of New York

City, nos anos vinte, investigou 1500 nenos superdotados; tal investigación lonxitudinal durou 35 anos, ata a súa morte en 1955.

Na década dos cincuenta fúndase para mestres e pais a National Association for Gifted, que da lugar á revista máis significativa deste tema: *The Gifted Child Quarterly*. Sen embargo, houbo que esperar ó comezo da era espacial, co lanzamento do Spunik, en 1957, polos soviéticos, o que fixo concienciarse ós americanos da necesidade de potencia-los seus talentos para poñer un home na lúa. Deste xeito, faise un "screening" oficial dos nenos americanos, seguindo as directrices da Acta Marland 1972.

En España, a pesar da escasa aportación ó tema, temos que mencionar que houbo momentos de preocupación, entre 1930 e 1935, polos nenos ben dotados e pola formación de élites, e que entre 1940 e 1960 se realizaron algunhas

experiencias pedagóxicas, nas cidades de Madrid, Barcelona, Valencia e Biscaia.

De todos xeitos, foi necesario esperar ata a década dos setenta, para que a lei Xeral de Educación do 70 recoñecese oficialmente a existencia dos nenos ben dotados, adicándolles no capítulo 7 os artigos 49.2 e 53.

Pola súa parte, a LOXSE, recolle a posibilidade dunha adaptación curricular ós nenos ben dotados, aínda que non desenvolve unha normativa como o fixo no caso dos nenos infradotados. Finalmente mencionaremos outro documento publicado polo MEC, Verhaaren, P.R. (1991). Concretamente, o Centro Nacional de Recursos para a Educación Especial, no que se comeza a publicación de materiais para a atención educativa dos nenos ben dotados.

É un feito constatable que nas nosas escolas existen “alumnos adiantados”, que destacan claramente sobre o resto dos seus compañeiros, e que presentan unhas demandas educativas diferenciadas. Son alumnos con elevado rendemento intelectual e académico, con capacidade para afrontar problemas, para interrogarse e para aproveitarse dos recursos que lles ofrece o seu medio ambiente, e que sobrepasan moito o seu grupo cronolóxico.

A facilidade con que aprenden ou melloran nunha ou en varias áreas produce tensións e desaxustes, e ás veces abúrense e abandónanse, producíndose neles un infrarendemento, e en ocasións ocultamento da sobredotación.

O rendemento excepcional non depende só da dotación ou capacidade innata superior, senón que está asociada coas características da súa personalidade e a esixencia das condicións ambientais e que posibiliten o desenvolvemento e actualización das súas capacidades excepcionais.

Non importa como os denomine: superdotados, nenos moi brillantes, ben dotados, xenios, etc. No que tódolos expertos están de acordo é nos seus trazos esenciais ou diferenciais; ou sexa, coincídese en que se trata dunha poboación con características moi específicas. Facendo unha síntese das definicións máis significativas que se deron sobre os nenos ben dotados (Acta Marland, 1972; Renzulli, 1978, 86; García Yagüe, 1986; Genovard, 1987; Porto Castro, 1991; Iglesias Cortizas, 1993, 94, 95), podemos dicir que todas elas salientan como denominador común dous puntos ou trazos.

- Gran intelixencia, 140 ou máis de coeficiente intelectual.
- Gran creatividade.

Polo tanto, en principio, nenos ben dotados serían aqueles que destacan extraordinariamente pola súa intelixencia e pola súa capacidade creativa.

Nós utilizaremos indistintamente os termos “ben dotados” e “superdotados”, aínda que estamos de acordo con García Yagüe, que considera que “ben dotado”, é máis modesto e menos cargado de connotacións psicométricas.

Despois disto, estamos en condición de defini-lo ben dotado como aquel individuo que posúe unha intelixencia moi elevada, que lle permite ter unha gran rapidez de aprendizaxe, unha gran capacidade creativa e unha boa automotivación para a consecución dun logro. E dicir:

- Intelixencia superior a 130 de CI
- Gran creatividade
- Rapidez de aprendizaxe
- Boa automotivación

Polo que se refire ós termos “creatividade” e “talento”, nós enten-

demus que a creatividade é a emerxencia do orixinal e do novo, que permite a expresión e a autorrealización do individuo. Neste senso, unha persoa creativa é aquela que expresa moitas ideas novas e orixinais, que lle permiten autorrealizarse. En canto a talento, entendemos que quen o posúe é aquel suxeito que destaca de xeito moi específico nunha área ou máis, de forma moi clara, sobresaíndo por riba dos demais, especialmente pola súa inventiva ou innovación. Como se pode ver, os termos están moi relacionados. O neno de talento pode ter tódolos trazos mencionados para o neno ben dotado,

se ben xeralmente sobresaen nun campo moi concreto: a música, a pintura, os deportes, a danza...

Para axuda-los pais e os profesores a recoñece-lo neno ben dotado, tanto no fogar coma na aula, queremos facer unha síntese dos seus trazos diferenciais, seguindo a autores como Terman (1925-1959); Rice (1970); Renzulli (1978); Kirk and Gallagher (1986); Martinson (1981) e Iglesias Cortizas (1995), que din dos ben dotados: son suxeitos moi curiosos e observadores de canto os rodea. Teñen gran capacidade de xeneralización. Son moi orixinais e creativos nas súas manifestacións, tanto de traballo coma de comportamento. Comprenden facilmente todo o que se lles explica, estudian ou len, e disfrutan ademais de boa memoria. Maníftanse moi constantes nas tarefas e na busca da información que lles interesa. Posúen unha gran capacidade de razoamento, que aplican a todo o que os rodea. Son moi críticos e autocríticos. Xeralmente son os líderes do seu grupo, aula ou colexio. Teñen gran habilidade para convencer-los demais cos seus razoamentos ou oratoria. Son persoas con gran capacidade de concentración cando as tarefas que realizan son do seu gusto e interese. A responsabilidade é outro trazo que se lles atribúe.

Despois de identificados os suxeitos ben dotados, o que hai que facer é educalos axeitadamente para que desenvolvan as súas capacidades excepcionais. Unha educación diferenciada é un dereito propio destes nenos, que en xustiza non se lles pode negar, nin tampouco a

nosa sociedade se pode permiti-lo luxo de perder, malgastar ou infrautilizar este gran potencial humano. A súa atención pedagóxica estará en correspondencia coas súas necesidades, que a continuación expoñemos:

a) *Necesidades psicolóxicas*: o neno ben dotado necesita experimentar un sentimento xeral de éxito nun ambiente intelectual estimulante e positivo e con intereses variados. Precisa flexibilidade no seu horario e nas súas actividades, xa que rexeita as interrupcións obrigatorias continuadas e sen razón aparente aceptable. Convenlle participar na clase cando o desexe, e dentro do posible planificar e avalia-los seus propios produtos. Cómprelle tamén que se lle reduza a presión dos factores externos que o obrigan a levar un ritmo de traballo moi rápido e triunfar á vez en tódalas materias.

b) *Necesidades sociais*: os nenos ben dotados senten a necesidade de ser ben aceptados na súa clase, e precisan ter confianza nos profesores, nos pais e nos compañeiros, ademais de estar ó tanto do que se espera deles socialmente. E cómprelles unha atmósfera de respecto e comprensión para as súas diferenzas individuais.

c) *Necesidades intelectuais*: os devanditos nenos necesitan que se lles imparta unha ensinanza individualizada naquelas materias nas que eles superan ós demais, o que esixe un programa adaptado, que conte con ritmos máis rápidos, con disciplinas especiais e varias opcións; que se lles facilite o

acceso a recursos adicionais de información en arte e en ciencias; que poidan compartí-los seus intereses e habilidades cos seus compañeiros; que se os estimule para ser creativos; que se lles proporcionen materiais para efectuar investigacións; que os poñan en contacto con mentes similares, en especial da mesma idade; e, por último, precisan poder disfrutar dun currículo desafiante, significativo e, sobre todo, flexible.

Dentro do currículo diferenciado, deben optimizarse ó máximo as calidades esenciais dos nenos ben dotados, é dicir: a capacidade de aprendizaxe rápida, e a de aprofundamento e de abarcar materia.

O alumno superdotado non só necesita un ritmo máis rápido, senón que pode omitir, case por instinto, secuencias no aprendizaxe que outros nenos deberían dominar antes de poder seguir. Un neno ben dotado pode coñecer a resposta antes de que o mestre acabe de facela pregunta. A capacidade de comprender ideas e sacar conclusións de xeito inmediato pode supoñer, na práctica, que os alumnos ben dotados acaben unha folla de traballo demasiado cedo, con respecto ós seus compañeiros, polo que o tempo que lles sobra carece de interese para eles. O ritmo é tamén un gran problema no uso da linguaxe, sobre todo na lectura; o neno ben dotado parece absorber a palabra escrita case ó instante, sen necesidade de prácticas e, a miúdo, antes dos cinco anos.

Na clase avanza de xeito rápido na lectura, absorbendo ideas complexas e patróns léxicos, de xeito que require un réxime de lectura máis avanzado, tanto no contido coma nas destrezas. Este avance é máis significativo na escola primaria, xa que o neno ben dotado necesita buscar referencias a partir de libros e fontes do ámbito dos adultos, xa que esgota axiña as propias da súa idade.

Dentro dun currículo diferenciado para nenos ben dotados, estes poden e deben estudar en profundidade e en extensión unha materia, analizando un problema en tódolos detalles, incluso nos relacionados con outras materias. En xeral, os nenos ben dotados posúen un desexo innato de coñece-lo detalle, ou sexa, queren chegar a coñecelo todo sobre unha materia, de xeito que o mestre pode esixir resultados educativos maiores nunha perspectiva máis ampla.

En fin, unha educación ideal para nenos ben dotados debería concentra-la súa atención menos no contido (que se pode prover con relativa facilidade) ca nas habilidades. E dicir, que a ensinanza procure desenvolver pensamentos académicos; ou sexa, que trate de ensina-las bases para un proceso creativo da información.

BIBLIOGRAFÍA

- Freeman, J. (1985): *Los niños superdotados. Aspectos psicológicos y pedagógicos*, Barcelona, Santillana.
- García Yagüe, J., e outros (1986): *El niño bien dotado y sus problemas. Perspectivas de una investigación española en el primer ciclo de E.G.B.*, Madrid, Cepe.
- Genovard, C. (1987): *Estudio preliminar sobre la identificación del alumno superdotado*, Madrid, Fundación Juan March.
- Iglesias Cortizas, M.J. (1993): *Definición e identificación de los niños bien dotados. Diseño Curricular*, Santiago, Xunta de Galicia.
- . (1994): *Evaluación y optimización del rendimiento en los niños bien dotados. Área de la expresión escrita*, Tese de doutoramento, Santiago.
- . (1995): "Rasgos diferenciales del bien dotado", *Boletín del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados en Filosofía y Letras y Ciencias*, Febrero, nº 62, Madrid.
- . (1995): "Las necesidades de los niños bien dotados", *Crítica*, nº 836, Abril.
- Kirk, A.S., e J.J. Gallagher (1986): *Educating Exceptional Children*, Boston, Houghton Mifflin Company.
- Marland, S. (1972): *Education of the Gifted and Talented*, Vol.1 (Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education.), Washington, DC, US, Government Printing Office.
- Martinson, R.A. (1981): *The Identification of the Gifted and Talented. The Council for Exceptional Children*, Reston, Association Drive.
- Porto Castro, A. (1991): *Efecto de un programa en el área de matemáticas con alumnos muy capacitados*, Tese, Santiago.
- Renzulli, J.S. (1978): *What Makes Giftedness. Reexamining a Definition*, Mansfield Center, Connecticut, Phi Delta Kappan.
- . (1986): "The Three-ring Conception of Giftedness. A Developmental Model for Creative Productivity", en R.J. Sternberg e J.E. Davidson (Eds): *Conceptions of Giftedness*, pp. 53-92, Cambridge, Cambridge Univ. Press.
- Terman, L.M. (1925-1959): *The Genetic Study of Genius*, Vols. I-V, Standford, California, Univer. Press.